

Kommenteeritud kokkuvõte

Selles piirkondlikul tasandil elluviidud hindamises vaadeldakse Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanga (EBRD) tegevust Eestis, Lätis ja Leedus ajavahemikul 2016–2024. Hindamises rakendatakse riikide tasandil põhinevat lähenemisviisi ja piirkondlikku vaatenurka, kajastades Balti riikide ühiseid omadusi väikeste ja arenenud üleminekumajandustena ning piirkondlike tegevuste olulist rolli EBRD portfellis. Hindamise viis ellu sõltumatu hindamisosakond (IEvD), et anda sisend järgmistele riiklike strateegiate koostamiseks, mis tuleb 2026. aastal heaks kiita. Selles hinnati panga asjakohasust, täiendavust, tõhusust ja tulemuslikkust, keskendudes eelkõige panga panusele süsteemsetesse muutustesse ja jätkusuutlikkusele.

EBRD strateegilised ambitsioonid olid asjakohased, kuid neid ei viidud täielikult ellu.

Panga riigistrateegiad olid hästi kooskõlas Balti riikide põhiliste üleminekuvajadustega, milleks olid eelkõige keskkonnasäästlikule majandusele üleminek, energiajulgeolek ning kapitaliturgude arendamine ja süvendamine. Nende prioriteetide raames käsitleti selliseid struktuurilisi piiranguid nagu sõltuvus energiaimpordist, õhukesed kapitaliturud ja piiratud rahastamismeetodite mitmekesistamine, mis mõjutavad negatiivselt erasektori kasvu ja konkurentsivõimet. Kuigi strateegiline asjakohasus oli märkimisväärne, tekkis esimesel strateegilisel perioodil tulemuste saavutamisel viivitus ning mitmed kavandatud tegevused jäid tegemata. Teisel perioodil tegevus laienes ja muutus tõhusamaks, millega kaasnesid suuremad investeeringute mahud ning ulatuslikum keskendumine keskkonnasäästlikkusele ja vastupidavusele. Seda on kujundanud dünaamiliselt muutuv kontekst, samas kui kasvav julgeolekualane surve ja kaitsekulutuste suurenemine tekitavad tulevikus uusi strateegilisi ja rahastamisalaseid väljakutseid.

Praktiline rakendamine Balti riikides kajastas strateegiliste eesmärkide ulatust vaid osaliselt, eriti esimesel strateegilisel perioodil.

EBRD aastase ärimahu saavutamine Balti riikides oli ebaühtlane, suurem osa tegevusest toimus teises strateegilises perioodis ning toimingutes keskenduti Leedule, kuhu kogunes üle poole kogumahust. Riikide tegevuses esines erinevusi: Leedul oli kõige laiem ja tasakaalustatum portfell, Eestis suunati tähelepanu rohkem finantsasutustele ning Lätil oli kõige väiksem ja kõige enam piirkondlikest kanalitest sõltuv portfell. Peale kapitaliturgude (sh aktsiafondide segmendi) ja jätkusuutliku rahastamise oli poliitiline kaasatus piiratud. Praktiline rakendamine toimus sageli võimaluste põhjal, eriti esimesel strateegilisel perioodil, ja peegeldas pigem tehinguvalmidust ja ettevaatlikku riskivalmidust kui siduvate üleminekupiirangute süstemaatilist käsitlemist.

EBRD järjepidev piirkondlik lähenemisviis oli kapitaliturgude arendamisel asjakohane ja sisuline, kuid seda ei rakendatud teistes sektorites

Pank on olnud alates 2016. aastast pideva poliitilise dialoogi, tehnilise abi ja piirkondliku koostöö rakendamise kaudu peamine eestvedaja kapitaliturgude ühendamisel ühtseks Balti turuks. Tegevuses keskenduti turu killustatuse vähendamisele, edendades ühiseid raamistikke, vahendeid ja standardeid, mis on kooskõlas ELi ja riiklike strateegiatega. Kõik sidusrühmad hindasid EBRD usaldusväarsust ja koordineerivat rolli reformide edendamisel, siseriikliku vastuseisu ületamisel ning näitamisel, kuidas piirkondlikult koordineeritud tegevus võib turu arenguks võimalusi tekitada.

EBRD täiendavus Balti riikides peegeldas muutuvat konteksti, erinevusi turgude vahel ja valikulist tegevusmudelit.

EBRD rahaline täiendavus Balti riikides sõltus suuresti kontekstist ning kasvas järsult pärast 2022. aastat, kuna geopoliitilised šokid, sanktsioonid ja karmistunud rahastamistingimused suurendasid nõudlust vastutsüklilise riskikapitali järele. Aastatel 2023–2025 kinnitati pool kogu kümneaastasest investeeringust. Enne 2022. aastat oli täiendavus energeetika ja taristu valdkonnas peamiselt katalüütiline ja vähenes turgude aktiivsuse tõustes, kuid erakapitali ja riskikapitali valdkonnas oli see struktuursete rahastamispiirangute tõttu jätkuvalt tugev. Pärast 2022. aastat muutus EBRD mõnede energeetika- ja taristutehingute jaoks hädavajalikuks, kuna pakkus omakapitali-, pikaajalisi laenu- ja riskimaandamise vahendeid. Kokkuvõttes seisneb EBRD suurim väärtus Balti riikide küpsetel turgudel pigem valikulises ja uuenduslikus struktureerimises, ainulaadsetes instrumentides, juhtimise toetamises ja usaldusväarsuses, mitte pelgalt investeeringute mahus.

Eduka tulemuse aluseks on olemasolu kohalikul tasandil ja põhjalikkus, kuid tegevuse tõhusus vajab täiustamist.

EBRD peamine konkurentsieelis on kohalolek Balti riikides, mis võimaldab põhjalikult mõista kohalikku poliitilist majandust, valitsemistavasid ja investeerimistingimusi. Sidusrühmad hindavad Vilniuse piirkondliku kontori ning Tallinnas ja Riias asuvate pangatöötajate asjatundlikkust ja kättesaadavust, mis võimaldab tõhusat koostööd, koordineerimist ja suhete loomist. Samuti hindavad kliendid Varssavi piirkondliku keskuse ja Londoni peakontori meeskondade asjatundlikkust ja igapäevast tegevust. Praktilist rakendamist piiravad aga keerukad, aeglased ja bürokraatlikud protsessid, konservatiivsed riskijuhtimistavad tavapärastes tehingutes,

piiratud läbipaistvus klientide jaoks ning sisemised tõkked, mis vähendavad hoolimata kõrge tehnilisest tasemest ja usaldusväarsusest reageerimisvõimet.

Hiljutine taastuenergia kasutuselevõtu laienemine kogu Balti riikides ja Leedu jätkusuutliku rahastamise reformid on andnud esimesi keskkonnasäästlikke tulemusi

EBRD toetus aitas kaasa taastuenergia tootmisvõimsuse märkimisväärsele suurenemisele kõigis Balti riikides. Elluviimine kiirenes peamiselt pärast 2022. aastat hoolimata varasemast strateegilisest prioriteedist. EBRD toetatud projektidega on seotud umbes 1891 MW taastuenergia tootmisvõimsust, ehkki jaotus on pigem ligikaudne kui proportsionaalne. Mõju oli kõige märgatavam Lätis, kus EBRD investeeringud peaaegu kahekordistasid riigi päikese- ja tuuleenergia tootmisvõimsuse, mis oli algselt madalal, kuna riigis valitses taastuenergia valdkonnas regulatiivne ebakindlus. Leedus ja Eestis toetas EBRD kiire ülemineku ajal juba niigi laialt levinud tuuleenergia kasutuselevõttu. Tulemused on alles hiljutised ja peamiselt projektitasandil, mistõttu süsteemiülese ümberkujundamise kohta on vähe tõendeid. Lisaks energeetikale aitas EBRD tugevdada Leedu kestliku rahastamise raamistikku ning investeeris mitmesse sellega kooskõlas olevasse projekti, mis täieliku rakendamise korral aitavad eelkõige ehitussektoris oluliselt vähendada kasvuhoonegaaside heitkoguseid ja suurendada energiatõhusust. Samuti toetati Vilniuse kui esimese Baltimaade rohelise linna institutsiooniliste ja rahastamisaluste loomist, kuigi konkreetsed linnatasandil tulemused on alles välja kujunemas. Samuti võib rohelise linna programmis osalemise laiendamine sõltuda omavalitsuste kehtivate eelarve-eeskirjade muutmisest.

Erakapitali- ja riskikapitalifondide tulemusi on raskem hinnata, kuid kapitaliturgude arengu tulemused on selgemalt märgatavad pigem regulatiivse ja turutaristu seisukohast kui seoses tehingute mahuga

EBRD toetatud erakapitali ja riskikapitali fondide mõju hindamine innovatsioonile ja teadmispõhisele majandusele on Balti riikides keeruline, kuna üleminekumehhanismid on nõrgad ja ebaselgelt määratletud ning mõõdikud on piiratud. Kuigi 81 ettevõtet sai investeringuid EBRD toetatud fondide kaudu (mõju hindamine all-laenuvõtja tasandil ei kuulu käesoleva hindamise raamesse) ja kaks Balti üksisarvikut said EBRD toetusest kasu, jäävad seosed innovatsioonitulemustega ebaselgeks ja rahvusvaheliste investorite kaasamine oli aktsiafondide valdkonnas piiratud. Pank tegutses mõnikord ka põhiinvestorina, kes edukalt kaasas kohalikku kapitali, kuid eelistas pigem kogenud kui uusi fonde. Lisaks omakapitalile andis EBRD olulise panuse kapitalituru arengusse poliitilise dialoogi, suutlikkuse suurendamise ning ankurinvesteeringute kaudu, mis tehti tagatud võlakirjadesse, väärtpaperistamisse, rohelistesse võlakirjadesse ja energiaspektori esmasesse avalikku pakkumisse. Need tegevused andsid küll käegakatsutavaid, kuid tihtipeale algstaadiumis, ebaühtlaseid või tagasipöörduvaid tulemusi. Püsivamaid edusamme saavutati pigem valitsemistavade ja institutsioonilise suutlikkuse valdkonnas kui seoses turu aktiivsuse või likviidsusega.

Soovitused

Eesti, Läti ja Leedu uute riiklike strateegiate koostamisel peaks pank arvesse võtma mitmeid muudatusi, mis põhinevad viimase kümne aasta jooksul saadud kogemustel. IEVD-I on kaks strateegilist ja kaks operatiivset soovitus.

Strateegiline soovitus

1. Järgmisel strateegilisel perioodil peaks pank kasutama ära oma võimeid kolme Balti riigi valitsuse usaldusväärse nõustaja ja kolme Balti riigi valitsuse kokkukutsujana piirkondlike kapitaliturgude valdkonnas ning rakendama neid tugevusi sektorites, kus piirkondlik lähenemisviis on põhjendatud ja annab olulist lisaväärtust, näiteks jätkusuutliku taristu ja energeetika selgelt määratletud allsektorites.
2. Lisada sõnaselge strateegiline täiendavuse raamistik, milles määratletakse täpselt panga eeldatav roll järgmisel strateegilisel perioodil.

Operatiivne soovitus

3. Järgmise tsükli jaoks riiklike strateegiliste prioriteetide kindlaksmääramisel peaks pank läbi vaatama oma riskivalmiduse seoses tulevaste investeeringutega Balti piirkonnale suunatud aktsiafondidesse, sealhulgas esimestele fondidele keskendumise. Lisaks peaks pank selgitama oma kavatsusi ja peamisi meetmeid, et kaasata rahvusvahelisi institutsioonilisi investoreid. Mõlemates tegevustes tuleks arvesse võtta arenevaid puudujääke ja piirkonna dünaamilist konteksti.
4. Kui pank kaalub roheliste linnade programmi edasist laiendamist Balti riikides või Vilniuses toimuva tegevuse süvendamist, tuleks need ühendada Leedu ning potentsiaalselt ka Eesti ja Läti valitsuste toetamisega õiguslike muudatuste tegemisel, mis võimaldavad omavalitsustel ja nende äriühingutel hankida rahalisi vahendeid riiklike allüksuste laenuurul.